

Борис Тучић¹

КОНФЛИКТ У НАГОРНО-КАРАБАХУ 2020. ГОДИНЕ И ДИПЛОМАТИЈА КЉУЧНИХ РЕГИОНАЛНИХ И ГЛОБАЛНИХ АКТЕРА

Апстракт: У раду се анализирају дипломатски процеси поводом оружаног конфликта у Нагорно-Карабаху 2020. године, интереси кључних регионалних и глобалних актера међународних односа, те импликације њиховог деловања како на стање и даљу перспективу овог проблемима веома бременитог подручја, тако и на односе се снага у регионалном, али и ширем међународном контексту. Ослањајући се на појмовно- категоријални апарат науке о међународним односима, те уз примену аналитичких и синтетичких метода, попут анализе садржаја, компаративне, индуктивне и дескриптивне методе, односно, методе посматрања, у раду се идентификују аргументи на основу којих се примарно Русија, а делом и Турска, могу означити као дипломатски победници последњих дешавања у Нагорно-Карабаху, док би се САД и ЕУ могле лоцирати на „другом крају клатна“ дипломатског гамбита који је, уз пандемију вируса корона, свакако обележио последње месеце 2020. године. Констатује се и да последња дешавања око Нагорно-Карабаха иду у прилог тези о крају америчког хегемонизма и унилатерализма, али и да је коначно политичко решење за Нагорно-Карабах након последњег оружаног конфликта подједнако удаљено као и пре њега, те да ће оно пре свега зависити од великих играча, а много мање од непосредних учесника у сукобу.

Кључне речи: Нагорно-Карабах, дипломатија, конфликт, Јерменија, Азербејџан, Русија, Турска, Иран, САД, ЕУ.

¹ Доцент на предметима из научне области Међународни односи и безбедност. Факултет безбедносних наука, Универзитет у Бањој Луци, boris.tucic@predsjednikrs.net, boris.tucic@fbn.unibl.org

Увод

Уз Јужну Осетију и Абхазију, Нагорно-Карабах, јужнокавказка аутономна област у саставу Азербејџана са доминантним јерменским становништвом, често се у теорији међународних односа наводи као пример „замрзнутог конфликта“.² Овим термином, који се појавио 1911. године (Randell 1911), а на популарности добио деведесетих година прошлог века у контексту територијалних спорова на простору некадашњег Совјетског Савеза, означавају се стања која су последица окончаног оружаног сукоба у условима немогућности постизања мировног споразума, или када стране у конфликту остају на својим оригиналним политичким позицијама, различито тумачећи потписани споразум који је довео до примирја. Реч је о флуидном појму којег је понекад тешко диверсификовати у односу на сродне категорије, попут трајног сукоба или хладног мира, односно хладног рата. У сваком случају, и кратак осврт на историјат дешавања око Нагорно-Карабаха, од периода царске Русије, првих сукоба 1918–1920, припајања овог подручја Азербејџану 1921. године, сукоба у периоду 1988–1992. године и Бишкекског примирја, преко трзавица из 2016. до, коначно, шестонедељног сукоба из 2020. године, указује да је реч о безбедносно високо ризичном подручју. Уколико се узму у обзир и регионални и глобални актери и њихови међусобни односи, у питању је конфликт са веома израженим међународним инклузивним капацитетом. Бжежински (Brzeziński) је Кавказ уврстио у шири простор „Евроазијског Балкана“, етнички хетерогеног простора са капацитетом глобалне нестабилности, око чије контроле се боре Русија, Турска, Иран, Кина и САД.³ Стога, у раду ћемо анализирати позицију и деловање најзначајнијих актера међународних односа у контексту последњих ратних дешавања, почевши од регионалних „играча“ попут Русије (која делује и као глобални актер), Турске или Ирана, а потом и релевантних актера на глобалној равни, попут САД или ЕУ. У средишту анализе је питање на који начин се интереси ових актера преламају на конфликту око Нагорно-Карабаха, ко би се могао идентификовати као дипломатски победник, а ко као губитник последњих дешавања, те на који начин се „дипломатски гамбит“ великих играча

² Thomas Grant, 2017. “Frozen Conflicts and the International Law”. *Cornell International Law Journal* 50 (3): 361–413. Последњи приступ: 28.12.2020. <https://www.lawschool.cornell.edu/research/ILJ/upload/Grant-final.pdf>.

³ Zbignjev Bžeziński, 1999. *Velika šahovska tabla*. Podgorica: CID, str. 117-120.

одражава на перспективу овог конфликтног подручја. Такође, да ли последњи рат у Нагорно-Карабаху представља само цикличну фазу трансформације замрзнутог конфликта у оружани сукоб, или је он донео одређене промене у односима снага чинећи могућност постизања коначног политичког решења реалнијом и извеснијом?

Наведена, те друга релевантна питања везана за предмет истраживања разматрају се кроз појмовно-категоријални апарат науке о међународним односима, кроз неколико методолошки, тематски и логички повезаних целина и подцелина, а на крају рада дата је закључна оцена аутора.

Регионални актери и конфликт у Нагорно-Карабаху

Русија

За званичну Москву, јужни Кавказ припада руској „зони утицаја“ и она га сврстава у свој „гранични појас“, те би свако мешање спољних актера у регионалне процесе било оцењено као неприхватљиво.⁴ Но, то не значи да Русија, иако најснажнији регионални актер, није исказивала спремност на сарадњу са другим субјектима, како би што пре дошло до обустављања ватре и отварања преговарачког процеса. Оваква позиција Москве била је детерминисана различитим факторима. Пре свега, до ескалације сукоба дошло је у периоду када су дипломатски ресурси Русије, уз опште околности проузроковане пандемијом вируса корона, били усмерени ка неким другим питањима, попут Украјине, Бјелорусије или „политичко-обавјештајне афере“ са наводним тровањем лидера руске опозиције Алексеја Навалног и преламајућих односа званичне Москве са водећим чланицама Европске уније и САД. Други релевантан моменат односио се на међународноправне обавезе Русије, које су произилазиле из чланства у Организацији договора за колективну безбедност (рус. *Организация договора о коллективной безопасности* – ОДКБ), успостављене Ташкентским споразумом из 1992. године, а у чијем чланству уз Русију партиципирају и Белорусија, Јерменија, Казахстан, Таџикистан и Киргистан.⁵ Систем колективне безбедности из

⁴ Срђан Перишић, 2015. *Нова геополитика Русије*. Београд: Одбрана, стр. 104-105.

⁵ Азербејџан и Грузија су били чланови Организације до 1999. године, а Узбекистан је иступио 2013. године. Статус посматрача од 2013. године уживају Авганистан и Србија.

члана 4 њеног оснивачког акта, те чињеница да се сукоб између Јерменије и Азербејџана неретко из Нагорно-Карабаха преливао на суверене територије учесница у сукобу, указивали су на обавезу Русије да се укључи у сукоб на страни Јерменије што би, узимајући у обзир међународни инклузивни капацитет овог конфликта и специфичну позицију Турске, могло довести до заоштравања ситуације на ширем плану. Но, уместо тога, Русија је сукоб оквалификовала као интерни, те предузела дипломатске напоре у правцу његовог заустављања, прво у оквиру Минск групе,⁶ а касније унилатерално, те у сарадњи са Турском. Русија није желела да квари претходно остварене односе са Анкаром, посебно по сиријском питању и у домену војно-техничке сарадње. Овакав став није умањивао значај Јерменије за званичну Москву, узимајући у обзир бројност јерменске дијаспоре у Русији,⁷ међусобну сарадњу у оквиру Евроазијске економске уније, те руско војно присуство у јерменској Ширак провинцији. Азербејџан, опет, уз економске и енергетске везе, представљао је пример да државна независност на постсовјетском простору, за разлику од Украјине или Грузије на пример, не мора по аутоматизму имати антируски предзнак.

Прва формализована дипломатска активност Русије реализована је 1. и 5. октобра кроз заједничка саопштења са копредседавајућим Минск групе, Француском и САД, у којима се захтева хитан прекид ватре и отварање преговарачког процеса. Но, ова иницијатива, сем краткорочних обустава ватре,⁸ није уродила плодом, делом због „подривања“ од стране Турске, а делом због негативног односа страна у сукобу према самом деловању Минск групе. Након овог неуспеха, Русија је интензивирала

⁶ Успостављена у оквиру Организације за сарадњу и безбедност у Европи (ОЕБС, енг. OSCE) 1992. године, у циљу подстицања мирног решења за Нагорно-Карабах. Председавајуће групе су Русија, САД и Француска, а у раду партиципирају и Турска, Азербејџан, Јерменија, СР Немачка, Италија, Шведска, Белорусија и Финска.

⁷ У зависности од извора, подаци о бројности јерменске дијаспоре у Руској Федерацији крећу се од 1,3 до чак 2,5 милиона (Federal State Statistic Service of the Russian Federation 2010; Office of the High Commissioner for Diaspora Affairs, Government of the Republic of Armenia 2020).

⁸ На иницијативу председника Русије прво примирје, од свега неколико сати, постигнуто је 17. октобра. Друго хуманитарно примирје, на иницијативу САД, постигнуто је 25. октобра, али је и оно било кратког даха. Након састанка копредседавајућих Минск групе и министара иностраних послова Јерменије и Азербејџана 29. октобра, договорено је и треће примирје, но ни овај договор није дао резултате.

властите дипломатске активности, контролисано укључујући Турску у процес, на чему је инсистирао и Азербејџан. Резултат оваквог деловања био је Споразум о обустави ватре од 9. новембра којег су потписали Русија и две стране у сукобу, уз подршку свих регионалних и светских актера. Укратко, „Споразумом у девет тачака“ предвиђено је:

- Прекид сукоба од 10. новембра и задржавање страна на положајима на којима се налазе;
- Враћање дистрикта Агдам Азербејџану до 20. новембра;
- Распоређивање руских мировних снага дуж линије раздвајања и у Лачин коридору;
- Сукцесивно распоређивање руских мировњака са повлачењем јерменских снага из Нагорно-Карабаха, на мандат од пет година, са могућношћу продужетка;
- Успостављање Центра мировних снага за мониторинг примене Споразума;
- Враћање Калбахара Азербејџану до 20. новембра, односно Лачина до 1. децембра, успостављање новог транспортног коридора између Нагорно-Карабаха и Јерменије у наредне три године, те безбедно одвијање саобраћаја и комуникације кроз Лачин коридор у оба правца;
- Повратак интерно расељених и избеглих лица, уз учешће Високог комесара УН за избеглице;
- Неизоставна размена заробљеника, рањеника и тела настрадалих;
- Ослобођење свих постојећих и успостављање нових саобраћајних и економских коридора у региону, укључујући и оне између Азербејџана и његове ексклаве Накчиван.

Иако није уговорна страна Споразума, Русија је потом са Турском потписала Меморандум о разумевању, којим је предвиђено успостављање Заједничког мониторинг центра са задатком надгледања обуставе ватре, а чија локација је, на захтев Русије, далеко изван зоне конфликта. Тиме је Турска војно-технички укључена у постконфликтне процесе, додуше на далеко нижем нивоу него што је то захтевао Азербејџан, који је тражио да и турски мировњаци буду распоређени на терену, док је Русија задржала примарну позицију у региону, непосредно контролишући јужнокавказки коридор као кључну геополитичку, трговинску и енергетску повезницу Европе и централне Азије.

Споразум о обустави ватре предвидео је далеко већи контингент обавеза за јерменску страну, посебно у контексту враћања раније контролисане територије, што је проузроковало озбиљне турбуленције и политичке немире у Јеревану, који у одређеном интензитету трају и данас. Азербејџан, с друге стране, и дешавања на терену и решења Споразума дочекао је као велику победу и значајан корак ка враћању Нагорно-Карабаха под властити суверенитет. Треба истаћи и да су нека решења Споразума о обустави ватре веома слична тзв. мадридским принципима (OSCE Minsk Group 2007/2009), посебно она која се односе на враћање Азербејџану дела територије под јерменском контролом, иако су ови принципи до данас остали мртво слово на папиру.

Турска

За разлику од Русије, Турска је од почетка сукоба подржавала, како је то истицао председник Ердоган, „своју азербејџанску браћу“.⁹ Војно-политичко спонзорство једне стране у сукобу Анкару је изложило оптужбама од стране западних партнера, али и Ирана и делом Русије, да омогућава долазак радикалних исламских ратника са сиријског ратишта у конфликтну зону Нагорно-Карабаха.¹⁰ Иако је Турска овакве оптужбе енергично одбацивала, није усамљено мишљење да је управо она главни кривац за ревитализацију сукоба у региону.¹¹ Турска и Азербејџан традиционално имају развијене односе, насупрот историјски веома лоших односа са Јерменијом, чији је основни симбол, посебно из угла Јеревана, геноцид над Јерменима у периоду заласка Отоманског царства у којем је живот изгубило готово 1,2 милиона људи.^{12, 13} Додатно, копнена граница

⁹ *Anadolu Agency*, 2020. “Turkey to continue support Baku with all means”.

¹⁰ John Irish and Michel Rose, 2020. “France accuses Turkey of sending Syrian jihadists to Nagorno-Karabakh”. *Reuters*.

¹¹ Emil Avdalani, 2020. “Turkey’s Win-Win Strategy in Nagorno Karabakh Conflict”, *Besa Center Perspectives*.

¹² Турска одбацује квалификацију геноцида, али признаје ратни злочин који представља „увреду и за саме Турке“ (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey 2007).

¹³ United States Holocaust Memorial Museum [USHMM]. n.d., “Holocaust Encyclopedia. The Armenian Genocide 1915–1916: in Depth”. *United States Holocaust Memorial Museum*.

између Турске и Јерменије од 311 км, са три гранична прелаза, у потпуности је затворена.

Уколико се прихвати теза о макар индиректном учешћу Турске у иницирању сукоба, могла би се издвојити два момента који су детерминисали њену позицију у овом контексту. Први се односио на процену о фокусираности руских дипломатских капацитета на друга питања глобалног или регионалног карактера, те да је сазрио моменат да се Азербејџан подржи у интенцији да Нагорно-Карабах врати под властиту контролу. Додатно, Турска је у оваквој ситуацији видела и могућност личне верификације као незаобилазног политичког и војног ауторитета у региону, у чему треба тражити и узроке њеног противљења спољашњем мешању у процесе у региону, укључујући и Минск групу. Но, да ли је Турска у својим намерама у потпуности успела? Решења Споразума од 9. новембра иду у прилог успеху који је остварио њен „пулен“, Азербејџан, међутим, само учешће Турске у постконфликтним процесима значајно је редуковано. Она се не појављује као страна и формални гарант Споразума, а њена улога је сведена на војно-техничку димензију на основу Меморандума о разумевању потписаног са Москвом, без могућности распоређивања турских мировних снага у спорном подручју, без обзира на захтеве Азербејџана. Или, Русија је Турску посредством Меморандума веома вешто одржала „у игри“, процењујући да њена конструктивна улога у обезбеђивању поштовања Споразума може бити од великог значаја. Русија је на овај начин бар делић одговорности за судбину Споразума, а тиме и за дешавања у региону у целини, дистрибуирала на још једног значајног играча, ограничавајући га при томе далеко испод његових исказаних амбиција. Интересантан дипломатски маневар Москве могао би се ишчитати и у оригиналном прихватању да се решење за кризу тражи у оквиру Минск групе, у сарадњи са западним партнерима. Препознајући домете ове групације земаља, те ослушкујући незадовољство страна у сукобу и Турске због њеног ангажмана, Русија се према Западу представила као конструктиван партнер који је спреман да сарађује на свим питањима, укључујући и она из њеног непосредног окружења. Након очекиваног неуспеха Минск групе, мада озбиљнијег оперативног деловања није ни било, отворио се шири простор Москви за унилатерални те, уколико укључимо и Турску, контролисани билатерални спољнополитички ангажман који је Русији донео дипломатски успех.

Иран

Иран је политички и војни актер чија се улога у кључним процесима у региону не сме занемарити. Његова позиција око Нагорно-Карабаха била је детерминисана како интерним, тако и спољнополитичким факторима, међу које примарно спада однос према Турској, односно Руској Федерацији, али и перцепција свеукупних односа у региону. Како је азербејџанска етничка групација у Ирану веома заступљена,¹⁴ могло би се помислити да је Техеран подржавао азербејџанску страну у сукобу, но то није био случај у великој мери због његових спорних односа са Турском. Потписивање Споразума званични Техеран је снажно поздравио, пре свега што њим, иако су предвиђени одређени територијални бенефити за Азербејџан, Турска није препозната као политички победник, те није предвиђено распоређивање њених снага у конфликтном подручју. Такође, потписивањем Споразума Техеран се ослободио притиска својих грађана азербејџанског порекла који су снажно захтевали његово укључивање у сукоб. Иако се, суштински, залагао за очување *status quo* у Нагорно-Карабаху, Иран је предузео властиту дипломатску иницијативу, презентујући предлог мировног плана који се састојао од три кључна елемента.¹⁵ Први је подразумевао враћање дела територије Азербејџану, али искључиво у складу са резолуцијама СБ ОУН из 1993. године (UNSC S/RES/822, UNSC S/RES/853, UNSC S/RES/874, UNSC S/RES/884), други је био фокусиран на поштовање мањинских, односно јерменских права у Нагорно-Карабаху након враћања територије, док се у трећем осуђивало присуство сунитских ратника из Сирије у зони конфликта, за шта је директно оптуживана Турска. Из овог разлога, али и због учесталих гранатирања пограничне иранске територије, Техеран је мобилисао војне снаге и распоредио их на границе према странама у сукобу.

Иако његов мировни предлог није наишао на подршку, Иран је подржао примирје остварено под утицајем Руске Федерације. Но, то не значи да су сва решења Споразума у складу са његовим интересима. Уз поменуте територијалне бенефите Азербејџана, најспорније је решење којим се предвиђа изградња новог коридора између Азербејџана и Накчивана преко јужне Јерменије, чиме Иран губи значајну политичку и

¹⁴ Richard Frye, 2012. "Iran v. People's of Iran: General Survey", *Iranica Online*.

¹⁵ Eldar Mamedov, 2020. "How Iran views the Nagorno-Karabakh Truce", *Euroasianet*.

економску „полугу“ у односу на Азербејџан, јер се тренутно транспорт са овом ексклавом остварује преко иранске територије. Турска, која се граничи са Накчиваном, на овај начин добија директну везу са Азербејџаном, без потребе да се она остварује преко иранске или грузијске територије. Једина „утеха“ за Иран лежи у чињеници да ће нови коридор бити под контролом руских снага, те да није прихваћено неко друго решење, попут Гобловог плана,¹⁶ које би значило даљу изолацију Техерана из кључних процеса у региону.

Конфликт у Нагорно-Карабаху: САД и ЕУ

Сједињене Америчке Државе

САД су сукоб у Нагорно-Карабаху дочекале у специфичном стању. Политика „Америка на првом месту“ председника Доналда Трампа подразумевала је резервисаност њених спољнополитичких ресурса примарно за питања од суштинског значаја за америчке интересе, попут односа са Русијом или Кином, што је значајно одступало од матрице глобалног деловања само неколико година раније. Други одређујући моменат односио се на наступајуће председничке изборе и потребу одржавања баланса између захтева азербејџанске¹⁷ и јерменске¹⁸ заједнице у САД. САД имају развијене односе са обе стране у сукобу. Организују се заједничке војне вежбе на азербејџанској територији, Баку је међу првима омогућио прелет преко своје територије у кампањи борбе против тероризма, а америчке компаније су присутне и у азербејџанској

¹⁶ Назван по високом функционеру Стејт Департамента Полу Гоблу. План је подразумевао размену територија, те јачање веза између Турске и Азербејџана, односно удаљавање Ирана и Јерменије, те изолацију Ирана од кључних дешавања у региону.

¹⁷ Према званичним подацима, у САД живи око 50.000 Азера, док азербејџанска страна процењује да се тај број пење и на 100.000 (United States Census Bureau 2020, State Committee on work with diaspora of the Republic of Azerbaijan 2021).

¹⁸ Према званичним подацима, у САД живи око 500.000 грађана јерменског порекла, док према неким јерменским изворима број етничких Јермена у САД креће се између 800.000 и 1,5 милиона, односно између 0,25 и 0,5% од укупног становништва САД (United States Census Bureau 2020; Bolsajian 2018).

нафтної индустрији. С друге стране, јерменска заједница у САД је политички веома активна,¹⁹ иако је до привременог захлађења односа дошло 2010. године због продаје јерменског оружја Ирану.

САД су своје дипломатско деловање поводом рата у Нагорно-Карабаху задржале у оквирима Минск групе,²⁰ посредством заједничких саопштења, те дипломатских иницијатива у правцу обустављања оружаних сукоба. Но, за разлику од Русије, САД су од почетка истицале међународни карактер сукоба, инсистирајући да се исти решава у ширем форуму, какав управо представља Минск група.²¹ Суздржаност САД по питању Нагорно-Карабаха била су предмет бројних критика, према којима је Вашингтон својом пасивношћу допринео стварању дипломатског вакуума који су искористиле Русија и Турска. На тај начин нанета је штета интересима САД као глобалне силе, јер су Русија и Турска показале да се проблеми могу решавати и без озбиљнијег америчког уплива.²² Потписивање Споразума од 9. новембра САД су поздравиле као искорак у правцу заустављања хуманитарне катастрофе и креирања предуслова за постизање коначног политичког решења (US Department of State 2020), те позвале Јерменију и Азербејџан да подрже напоре Минск групе, у складу са хелсиншким принципима, најављујући финансијску подршку у процесима реконструкције.²³ САД су се укључиле и у политички мониторинг поштовања прекида ватре, међутим, не може а да се не примети да у својим иступима настоје да минимизирају улогу Русије у обустави сукоба,²⁴ усмеравајући Јереван и Баку према

¹⁹ Heather S. Gregg, 2002. "Divided They Conquer: The Success of Armenian Ethnic Lobbies in the United States". *Rosmary Rogers Working Paper Series* 13.

²⁰ United States Mission to OSCE, 2020. "US National Statement on OSCE Minsk Group, As Delivered by Ambassador James S. Gilmore III on 17 November 2020". *United States Mission to OSCE*.

²¹ United States Department of State, 2020. "Announcement: Secretary Michael R. Pompeo with Amy Kellogg of Fox News". *United States Department of State*.

²² Rebecca Stoil Shimoni, "Armenia – Azerbaijan violence shows danger of US diplomatic indifference to foreign conflicts". *NBC News: THINK – analysis, opinion, essays*.

²³ Servet Gunerigok, 2020. "US Welcomes End of Hostilities in Karabakh". *Anadolu Agency*.

²⁴ United States Embassy and Consulates in Russia, 2020. "US and France want more clarity from Russia on Karabakh. Press Release". *United States Embassy and Consulates in Russia*; United States Mission to OSCE. 2020. "US National Statement on OSCE Minsk Group, As Delivered by Ambassador James S. Gilmore III on 17 November 2020". *United States Mission to OSCE*.

неуспелим договорима у оквиру Минск групе из октобра месеца. Наглашавајући (непостојећу) властиту улогу у постизању примирја, САД се желе одржати као активан играч у постконфликтним процесима у Нагорно-Карабаху и ширем региону.

Европска унија

Уз догађаје на простору бивше Југославије, сукоб у Нагорно-Карабаху почетком деведесетих година 20. века показао је сву дисфункционалност Заједничке спољне и безбедносне политике, уведене Уговором из Мастрихта. Иако је у две и по деценије које су уследиле овај облик сарадње на европском нивоу значајно еволуирао, неки аутори сматрају да су највећи политички губитници дешавања у Нагорно-Карабаху 2020. године управо Унија и њене чланице.²⁵ Оваква оцена почива на чињеници да се Унија поново није успела наметнути као релевантан актер у процесима којима су довели до окончања сукоба. Но, Унија се ни и у првој декади 2000-их, на пример, није успела наметнути као медијатор између две стране, нити реализатор појединачних програма помоћи и сарадње. Јерменија није исказивала опредељеност у том правцу водећи рачуна о ставовима Русије, док је Азербејџан инсистирао да се у све званичне документе унесе формулација о поштовању територијалног интегритета, што је Унија оклевала експлицитно да учини. Уз то, Кипар је ушао у конфликт са Азербејџаном због најава Бакуа да ће признати пасоше непризнате „Републике Северни Кипар“,²⁶ чиме је сарадња постала додатно отежана. Азербејџан је и са доста неповерења гледао на интернационализацију решавања конфликта, посматрајући дешавања на Косову и Метохији, те водећи рачуна да је већина чланица Уније признала самопроглашену независност јужне српске покрајине.

Након избијања сукоба 2020. године, Високи представник за спољну политику и безбедност у више наврата, у име Уније, издао је саопштења у

²⁵ Borut Grgič, 2020. „Највећи губитник у Nagorno.Karabahu је Европска унија.“ *Aljazeera Balkan*; William Lavender, 2020. “Nagorno-Karabakh: Where Does the EU Go From Here?”, *Emerging Europe*.

²⁶ Интересантно, Азербејџан је у свом захтеву за поштовањем територијалног интегритета јединог правог савезника у ЕУ имао управо у Кипру.

којима се тражи хитна обустава ватре и обнављање преговарачког процеса.²⁷ СР Немачка, као председавајућа Саветом ЕУ у том периоду, износила је на заседањима Сталног савета OSCE усаглашен став Уније, пружајући подршку активностима Минск групе.²⁸ Немачка је била и под притиском захтева и Бакуа и Јеревана да их подржи у њиховим настојањима, што је Берлин упорно одбијао, усмеравајући стране у конфликту ка процесима у оквиру Минск Групе.²⁹ Француска, као једна од копредседавајућих Минск групе, отворено је критиковала Турску због укључивања исламских ратника из Сирије у сукоб, да би антитурска политика на крају резултовала усвајањем Резолуције, прво од стране Сената 23. новембра, а онда и Националне скупштине 4. децембра, и то убедљивом већином,³⁰ а у којој се од Владе захтева признање независности Нагорно-Карабаха, те Брисел упућује да преиспита политику према Анкари, посебно позицију Турске у приступном процесу. Иако је реч о необавезујућем акту он носи веома озбиљну политичку поруку, те је био предмет оштре критике, јер се овакав став косио не само са улогом Француске као копредседавајуће Минск групе или неутралном позицијом ЕУ, већ и званичним ставом ОУН по којем је Нагорно-Карабах саставни део азербејџанске територије. Француски министар иностраних послова одбацио је могућност да Влада поступи по захтеву парламента, а уколико би до тога и дошло Француска би се одмах повукла из Минск групе и улогу медијатора препустила неком другом.³¹ Доношење Резолуције представљало је резултат не само лобирања јерменске заједнице у Француској, већ и снажних антитурских порука, између осталог, због доласка сунитских ратника у конфликтну зону и наводних ратних злочина над јерменским војницима и цивилима, због чега су француски политички

²⁷ Council of the European Union, 2020. "Press Release: Declaration of the High Representative on behalf of the European Union on 11 October 2020". *Council of the European Union*.

²⁸ Council of the European Union, 2020. "Press Release: Declaration of the High Representative on behalf of the European Union on 18 October 2020". *Council of the European Union*.

²⁹ *Deutsche Welle*, 2020. "Germany under pressure to take sides in Nagorno/Karabakh conflict".

³⁰ За је гласало 188 посланика, 3 су била против, а 16 није гласало.

³¹ Yusuf Ozkan, 2020. "French National Assembly Approves Decision on Karabakh". *Anadolu Agency*.

представници тражили међународну кривичну истрагу, а парламентарци у тачки 5 Резолуције истакли да „постоји наглашена потреба за одбраном мањинских хришћанских заједница у Европи, на истоку, али и широм света“.³²

ЕУ је поздравила Споразум о обустави ватре, али је и истакнуто да је реч само о првом кораку ка постизању одрживог политичког решења за Нагорно-Карабах, те су сви актери позвани да се искрено укључе у процесе који се проводе у оквиру Минск групе, а посебно у реализацију мадридских принципа. Унија је исказала спремност не само да подржи процесе реконструкције у региону, већ и да игра улогу координатора мировних операција. Међутим, простор за тако нешто сада реално не постоји. Због структуралних слабости своје спољне политике и нејединства држава чланица, Унија је остала релативно пасиван посматрач у свом ширем окружењу. И не само то, реч је о простору обухваћеним Источним партнерством, једним од формата добросуседске политике ЕУ који би, ако ништа друго, морао имплицирати њен неупоредиво већи ангажман и одговорност за кључне политичке процесе у региону.

Закључак

На основу анализе кључних ставова и деловања регионалних и глобалних актера могло би се извести неколико закључака. Пре свега, привремена промена „агрегатног стања“ до које је дошло у шестонедељном периоду, дефинитивно није дала одговоре на сва питања која се намећу када је реч о овом турбулентном јужнокавказком подручју. Постизање одрживог и за све стране релативно прихватљивог политичког решења за Нагорно-Карабах још увек представља далеки циљ, чије остварење примарно зависи од кључних регионалних и глобалних актера међународних односа, а много мање од Азербејџана и Јерменије као непосредних учесника у конфликту. Чини се да је Русија однела убедљиву дипломатску победу, потврђујући се као незаоблизан ауторитет без чијег непосредног ангажмана ниједно питање у њеном ширем окружењу не може бити решено. Прихватање документа о прекиду оружаног конфликта који је продукт руске дипломатије, распоређивање руских мировних снага

³² Staff Asbarez, 2020. “France’s National Assembly Recognizes Arcakh”. *Asbarez*.

и успостављање контроле над кључним тачкама у региону, те редукција улоге не само Турске већ и других актера међународних односа у постконфликтној фази, представљају резултат не само дипломатске умешности већ и капацитета које Русија поседује. Без обзира што је Нагорно-Карабах, у глобалним оквирима, само једно у низу отворених територијалних и политичких питања, оно прилично јасно потврђује тезу о краху америчког хегемонизма и унилатерализма. Као творац и једини „екстерни“ потписник Споразума о обустави ватре, Русија је преузела одговорност за одржање постигнутог мира, с тим што је неспорно да ће процеси постконфликтне обнове морати бити подржани мултилатаралним програмима ОЕБС-а, ЕУ или ОУН-а. Делимичан победник је и Турска која је индиректно, посредством Азербејџана, успела да отклони опасност да се значајна питања у региону решавају без њеног учешћа, конкретно, од стране Минск групе. Такође, Турска је успела да се укључи у процесе надгледања поштовања постигнутог мира и реализације других обавеза из Споразума, додуше, на основу бајпаса којег јој је омогућила Москва, процењујући да је конструктивна али и контролисана улога Турске у постконфликтном периоду преко потребна. Западни актери, на челу са САД, исказали су доста рањивости у односу према кризи у Нагорно-Карабаху. Као два кључна фактора која су утицала на несвојствену америчку уздржаност истакли смо нову политичку платформу председника Трампа, те наступајуће председничке изборе. Но, посебну слабост манифестовала је ЕУ, која не само да се није наметнула као релевантан актер у решавању кризе, већ је и поново пала на испиту обезбеђења „једног гласа“, што представља *sine qua non* за њену било какву озбиљнију улогу на глобалној сцени. Одударане ставова Француске с једне, те већине осталих чланица, с друге стране, највише штете је причинило самој Унији и њеном кредибилитету, иако је реч о подручју са којим ЕУ настоји да развија дубље односе кроз програм Источног партнерства.

Када је реч о учесницима у конфликту, Азербејџан је изашао као победник ове рунде, успевши да поврати делове раније изгубљене територије. Јерменија, с друге стране, о чему сведочи и њен интерни политички конфликт, претрпела је значајне губитке и на први поглед би се могло рећи да Јереван има право да на Москву гледа са одређеном дозом разочарања, јер његови територијални интереси нису заштићени. Међутим, односи снага на терену, као и чињеница да је враћање територија Азербејџану било предвиђено и раније предлаганим платформама за

преговоре о коначном статусу Нагорно-Карабаха, укључујући и документ из Мадрида, указују да контрола јерменских снага над целокупном конфликтном територијом није била ни реална, нити трајна, те да су одређени уступци били неминовни. Најзначајнију безбедносну гаранцију за јерменско становништво у Нагорно-Карабаху представљају руске мировне снаге на терену и то је свакако највећи добитак Јеревана након последњих дешавања.

Резултат конфликта у Нагорно-Карабаху су и хиљаде мртвих и рањених припадника војних снага и цивила на обе стране, разрушени домови и инфраструктура, те хиљаде избеглих и расељених лица. Узимајући у обзир димензије разарања, чињеницу да је коначно политичко решење веома далеко, као и да није немогуће да у одређеном моменту замрзнути конфликт поново прерасте у директан оружани сукоб, чини се да су и Јерменија и Азербејџан на губитку. Стога, уместо одржавања стања латентног рата који повремено ескалира, нужно је што пре започети са преговарачким процесом иза којег ће стати сви релевантни актери међународних односа, јер све док је преговарачки процес жив, ма колико он био успорен или отежан, мање су шансе за поновно избијање сукоба.

Литература и коришћени извори

- Перишић, Срђан, 2015. *Нова геополитика Русије*. Београд: Одбрана.
- Anadolu Agency*, 2020. "Turkey to continue support Baku with all means". Последњи приступ 27.12.2020. <https://aa.com.tr/en/turkey/turkey-to-continue-supporting-baku-with-all-means/1992169#>.
- Asbarez, Staff, 2020. "France's National Assembly Recognizes Artsakh". *Asbarez*. Последњи приступ 4.1.2021. <https://asbarez.com/198944/frances-national-assembly-recognizes-artsakh>.
- Avdaliani, Emil, 2020. "Turkey's Win-Win Strategy in Nagorno Karabakh Conflict", *Besa Center Perspectives*. Последњи приступ: 27.12.2020. <https://besa-center.org/perspectives-papers/turkey-nagorno-karabakh-strategy/>.
- Bolsajian, Monique, 2018. "The Armenian Diaspora: Migration and its Influence on Identity and Politics", *Global Societies Journal* 6: 29–40. Последњи приступ: 29.12.2020. <https://escholarship.org/uc/item/51x1r30s>.
- Вжежински, Збигњев, 1999. *Velika šahovska tabla*. Podgorica: CID.

- Breedlove, Philip, 2020. "The US can not afford to ignore Nagorno-Karabakh Conflict", *National public radio*. Последњи приступ 2.1.2021. <https://www.npr.org/2020/10/24/927219056/opinion-the-u-s-cant-afford-to-ignore-the-nagorno-karabakh-conflict>.
- Council of the European Union, 2020. "Press Release: Declaration of the High Representative on behalf of the European Union on 11 October 2020". *Council of the European Union*. Последњи приступ 4.1.2021, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/11/nagorno-karabakh-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union>.
- Council of the European Union, 2020. "Press Release: Declaration of the High Representative on behalf of the European Union on 18 October 2020". *Council of the European Union*. Последњи приступ 4.1.2021, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/18/nagorno-karabakh-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union>.
- Deutsche Welle*, 2020. "Germany under pressure to take sides in Nagorno-Karabakh conflict". Последњи приступ 4.1.2021. <https://www.dw.com/en/germany-under-pressure-to-take-sides-in-nagorno-karabakh-conflict/a-55364432>.
- Elling, Rasmus Christian, 2013. *Minorities in Iran: Nationalism and Ethnicity After Khomeini*. London: Palgrave MacMillan.
- Federal State Statistic Service of the Russian Federation. n.d., "Population and Census Data". *Federal State Statistic Service of the Russian Federation*. Последњи приступ 25.12.2020. <https://eng.gks.ru/folder/11654>.
- Frye, Richard, 2012. "Iran v. People's of Iran: General Survey". *Iranica Online*. Последњи приступ 30.12.2020. <https://iranicaonline.org/articles/iran-v1-peoples-survey>.
- Grant, Thomas, 2017. "Frozen Conflicts and the International Law". *Cornell International Law Journal* 50 (3): 361–413. Последњи приступ: 28.12.2020. <https://www.lawschool.cornell.edu/research/ILJ/upload/Grant-final.pdf>.
- Gregg, Heather S., 2002. "Divided They Conquer: The Success of Armenian Ethnic Lobbies in the United States". *Rossemay Rogers Working Paper Series* 13. Последњи приступ: 26.12.2020. <https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/97604>.

- Grgič, Borut, 2020. „Najveći gubitnik u Nagorno-Karabahu je Europska unija.“ *Aljazira Balkan*. Последњи приступ 4.1.2021. <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2020/11/24/najveci-gubitnik-u-nagorno-karabahu-je-europska-unija>.
- Gunerigok, Servet, 2020. “US Welcomes End of Hostilities in Karabakh”. *Anadolu Agency*. Последњи приступ 3.1.2021. <https://www.aa.com.tr/en/azerbaijan-front-line/us-welcomes-end-of-hostilities-in-karabakh/2047122>.
- Irish, John and Rose, Michel, 2020. “France accuses Turkey of sending Syrian jihadists to Nagorno-Karabakh”. *Reuters*. Последњи приступ 27.12.2020. <https://www.reuters.com/article/us-armenia-azerbeijan-putin-macron-idUSKBN26L3SB>.
- Kartal, Ahmet Gurhan, 2020. “Turkey has won the war in Karabakh”. *Anadolu Agency and Daily News*. Последњи приступ 27.12.2020. <https://www.aa.com.tr/en/azerbaijan-front-line/turkey-has-won-the-war-in-karabakh-conflict-uk-daily/2039808>.
- Lavender, William, 2020. “Nagorno-Karabakh: Where Does the EU Go From Here?”. *Emerging Europe*. Последњи приступ 4.1.2021. <https://emerging-europe.com/voices/nagorno-karabakh-where-does-the-eu-go-from-here>.
- Mamedov, Eldar, 2020. “How Iran views the Nagorno/Karabakh Truce”. *Euroasianet*. Последњи приступ 30.12.2020. <https://eurasianet.org/perspectives-how-iran-views-the-nagorno-karabakh-truce>.
- Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, 2007. *The Armenian “Genocide”: Facts and Figures*. Ankara: Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey.
- Office of the High Commissioner for Diaspora Affairs. n.d., “Armenian Diaspora Communities”. *Office of the High Commissioner for Diaspora Affairs*. Последњи приступ 25.12.2020. <http://diaspora.gov.am/en/diasporas>.
- Organization for Security and Cooperation in Europe [OSCE], 2020. *Statement by the European Union at the 1286th meeting of the OSCE Permanent Council on the situation of the Nagorno-Karabakh conflict zone on 22 October 2020*. Vienna: Organization for Security and Cooperation in Europe.
- OSCE Minsk Group, 2007. “Madrid Document: Basic Principles”. *Legal Tools – Nagorno Karabakh: documents, resolutions and agreements*. Последњи приступ 26.12.2020, <https://www.legal-tools.org/doc/0b80bb/pdf>.

- Ozkan, Yusuf, 2020. "French National Assembly Approves Decision on Karabakh". *Anadolu Agency*. Последњи приступ 4.1.2021. <https://www.aa.com.tr/en/europe/french-national-assembly-approves-decision-on-karabakh/2065200>.
- Pompeo, Michael, 2020. "Press Statement". *US Department of State*. 17.11.2020. Последњи приступ 3.1.2021. <https://www.state.gov/the-united-states-welcomes-cessation-of-hostilities-between-armenia-and-azerbaijan-and-announces-new-assistance-to-respond-to-the-nagorno-karabakh-humanitarian-emergency>.
- Stoil, Shimoni Rebecca, "Armenia–Azerbaijan violence shows danger of US diplomatic indifference to foreign conflicts". *NBC News: THINK – analysis, opinion, essays*. Последњи приступ 2.1.2021. <https://www.nbcnews.com/think/opinion/armenia-azerbaijan-violence-shows-danger-u-s-diplomatic-indifference-foreign-ncna1242337>.
- United Nations Security Council [UNSC], S/Res/822 (1993), Resolution 822 on the Conflict between Armenia and Azerbaijan (1993) Adopted by the Security Council at its 3205th meeting, on 30 April 1993.
- United Nations Security Council [UNSC], S/Res/853 (1993), Resolution 853 on the Seizure of the District Agdam and of All Other Recently Occupied Areas of Azerbaijan Adopted by the Security Council at its 3259th meeting, on 22 July 1993.
- United Nations Security Council [UNSC], S/Res/874 (1993), Resolution 874 on Settlement of the Conflict in and around Nagorny-Karabakh Adopted by the Security Council at its 3292nd meeting, on 14 October 1993.
- United Nations Security Council [UNSC], S/Res/884 (1993), Resolution 884 on the Conflict in and around Nagorny-Karabakh, Adopted by the Security Council at its 3313th meeting, on 12 November 1993.
- United States Department of State, 2020. "Announcement: Secretary Michael R. Pompeo with Amy Kellogg of Fox News". *United States Department of State*. Последњи приступ 3.1.2021. <https://www.state.gov/secretary-michael-r-pompeo-with-amy-kellogg-of-fox-news>.
- United States Embassy and Consulates in Russia, 2020. "US and France want more clarity from Russia on Karabakh. Press Release". *United States Embassy and Consulates in Russia*. Последњи приступ 4.1.2021. <https://ru.usembassy.gov/us-and-france-want-more-clarity-from-russia-on-karabakh>.

United States Holocaust Memorial Museum [USHMM] n.d., "Holocaust Encyclopedia. The Armenian Genocide 1915–1916: in Depth". *United States Holocaust Memorial Museum*. Последњи приступ 27.12.2020. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-armenian-genocide-1915-16-in-depth>.

United States Mission to OSCE, 2020. "US National Statement on OSCE Minsk Group, As Delivered by Ambassador James S. Gilmore III on 17 November 2020". *United States Mission to OSCE*. Последњи приступ 3.1.2021, <https://osce.usmission.gov/u-s-national-statement-on-osce-minsk-group>.

2020 NAGORNO – KARABAKH CONFLICT AND THE POSITION OF THE KEY REGIONAL AND GLOBAL ACTORS

Abstract: The subject of this paper is the diplomatic activities related to the 2020 Nagorno – Karabakh conflict, the interests of the key regional and global actors of international relations and the implications of their activities not only for the condition and future perspective of this burdened region, but for the regional and global balance of power as well. Through the analysis based on the science of international relations and its instrumentarium, Russia has been identified as a prime diplomatic winner of the 2020 Nagorno – Karabakh events, confirming itself as the main political and military authority in the region. Although Russia has played a constructive role within the OSCE Minsk Group from the very beginning, the cease-fire at the end was the result of Russian diplomatic activities and political authority exclusively. In line with the Agreement signed on 9th November, Russian peacekeeping forces have been distributed in the field, establishing control over the main points in the conflict area. Turkey could be identified as a partial diplomatic winner, primarily because it managed to neutralize the threat of the Nagorno – Karabakh conflict to be resolved "out of its reach" – within diplomatic forums where Turkey is not a member. Besides, although its forces will not be engaged in the operative peacekeeping missions in the field, Turkey is involved in monitoring activities at the technical level, through the Common monitoring center, together with Russia.

The United States, as the global power, has been unlikely reserved regarding the 2020 Nagorno – Karabakh crisis. There are two main factors that determine the limitedness of the US engagement. The first one could be identified in President Trump's political platform "America comes first", implying the foreign policy focus to be put only on the most important US interests in the world, such as political and trade relations with China or Russia. On the other hand, coming presidential elections and the Administration's intention to make a balance between the

demands of the Armenian and Azerbaijan communities in the US played their role as well. In that way, Russia and Turkey had much larger space to deal with the problem from their neighbourhood, showing that tough issues, at least temporarily, can be solved even without American full interference. The EU failed again in its intention to play an important political role in the Nagorno – Karabakh events due to deep structural problems of its CFSP and due to strong division between its main member states, Germany and France. France has been one of the strongest critics of Turkey's alleged engagement in the transfer of radical Islamic warriors from Syria to Nagorno – Karabakh. Also, its national parliament adopted a political resolution demanding the Government to recognize Nagorno – Karabakh's independence, confronting in that way not only the statutory neutral position of the EU but its own position as a co-president of the OSCE Minsk Group as well.

Azerbaijan managed to bring back some territories lost almost thirty years ago, but it cannot be identified as a winner of the last Nagorno – Karabakh events. A sustainable and relatively acceptable political solution for the region is as far as it was before the rivalry started, and its achievement primarily depends on the great players' interests and not on the ones directly involved in the conflict.

Keywords: Nagorno – Karabakh, conflict, diplomacy, Armenia, Azerbaijan, Russia, Turkey, Iran, US, EU.